

УДК 304.4:323.15(477)

DOI

БОРИСЕНКО ВАЛЕНТИНА

доктор історичних наук, професор, завідувач Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, заслужений діяч науки і техніки України. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1342-2363>

BORYSENKO VALENTYNA

a Doctor of History, a professor, a head of the Archival Scientific Funds of Manuscripts and Audio-Recordings of the NASU M. Rylskiy IASFE, Honoured Worker of Science and Engineering of Ukraine. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1342-2363>

Бібліографічний опис:

Борисенко, В. (2020). Забезпечення культурно-освітніх потреб національних меншин та етнічних груп в Україні. *Народна творчість та етнологія*, 3 (385), 28–44.

Borysenko, V. (2020). Support of Cultural and Educational Needs of National Minorities and Ethnic Groups in Ukraine. *Folk Art and Ethnology*, 3 (385), 28–44.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПОТРЕБ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЕТНІЧНИХ ГРУП В УКРАЇНІ *

Анотація / Abstract

У статті досліджується питання забезпечення культурно-освітніх потреб національних меншин та етнічних груп в Україні на засадах демократії і толерантності, доброзичливого ставлення українців до малих іноетнічних вкраплень представників різних етносів. Особлива увага приділяється забезпеченню національних меншин засобами масової інформації, виданню підручників та словників, створенню музеїв, підтримці різних культурних заходів (як-от фестивалі народної творчості), презентації національної кухні тощо. **Метою роботи є** чіткіше визначити кількість національних меншин та етнічних груп, показати державну турботу про збереження їхньої культурної ідентичності, прагнення до інтеграції українського суспільства. **Методологічну основу** становлять принципи історизму та об'єктивності; застосовано статистичний, історико-порівняльний методи та етнографічне спостереження, метод польового дослідження, що активно використовується в культурологічній практиці. **Наукова новизна** полягає в розкритті справжньої картини співжиття різних етнічних груп та толерантне ставлення до людей різного віросповідання, національної належності. Спростовуються політичні спекуляції щодо міжетнічних процесів на території України. Здійснено уточнення понятійного апарату щодо класифікації іноетнічних груп в Україні. **Висновки** мають кілька важливих акцентів щодо державної політики до етнічних груп, яка побудована на засадах рівності і права, на сприянні в підготовці навчально-освітніх програм у вивченні рідної мови для етнічних груп, відродження культур на основі взаємоповаги. Наголошено на тому, що ідеї добра, толерантного ставлення до людей, етносів, культур повинні домінувати в новій

* Статтю виконано в рамках програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230).

моделі науки, освіти та концепціях державотворення. Без усвідомлення цінності культурного різноманіття не можливі нові імпульси розвитку та стабілізації у світі. Підкреслено, що міжнародні документи про захист і права національних меншин широко передбачають інтеграцію їх до населення більшості країни, їхньої участі в державотворенні й повазі до кожної особи незалежно від раси, національності, до мирного співжиття.

Ключові слова: Україна, молдовани, росіяни, угорці, румуни, болгары, євреї, поляки, підручники, словники, музεί, газети, радіо- і телемовлення, школи, фестивалі, національно-культурні товариства.

The article deals with the problem of support of cultural and educational needs of national minorities and ethnic groups in Ukraine on the base of democracy and tolerance, benevolence towards representatives of other ethnic groups. Particular attention is paid to providing mass communication for national minorities, publishing manuals and dictionaries, organization of museums, supporting different cultural events, for example folk festivals, presentation of ethnic cuisine etc. **The purpose of the article** is to determine the number of national minorities and ethnic groups, to show the state efforts in supporting preservation of their cultural identity and in integration of the Ukrainian society as well. **The research methodology** is based on the historical and objectivity methods; also the author has applied statistic, comparative historical methods, ethnographic observation and field studies, which is widely used in cultural researches. **The scientific novelty** of the research is in truthful overview of coexistence of different ethnic groups and tolerant attitude towards people of different confessions and nationalities. Political speculations concerning interethnic processes in Ukraine are being denied. The author has specified and improved definitions concerning classification of different ethnic groups in Ukraine. **The results** are focused on the state policy towards ethnic groups, which is based on the principles of equality and justice, state support in creation of educational programs for learning native language by representatives of ethnic groups, revival of their cultures in the spirit of mutual respect. It is emphasized that the ideas of kindness, tolerant attitude towards people, ethnic groups and cultures should dominate in a new model of science, education and state building concepts as well. New impulses of development and stabilization in the world are impossible without awareness of value of cultural diversity. The author underlined that international documents on the rights of national minorities provide their integration into the larger population of the country, their participation in the state building processes, to peaceful coexistence and respect to every person regardless of race or nationality.

Keywords: Ukraine, the Moldovans, Russians, Hungarians, Romanians, Jews, Poles, manuals, dictionaries, museums, newspapers, radio and TV broadcast, schools, festivals, national cultural societies.

Об'єктивна реальність нагадує нам, що у ХХІ ст. зростає роль міграційних процесів, національної свідомості, бажання зберегти свою ідентичність у кожному суспільстві. Міжнародна спільнота виробила цілу низку рекомендацій толерантного ставлення до національних меншин. У рекомендаціях, які прийняла й Україна, стверджується, що кожна країна сама визначає наявність у своїй структурі кількість національних меншин. Одні європейські країни не визнають жодної наявності меншин (як-от Франція), інші визнають меншини за певної чисельності й компактності та давності проживання в країні. У Німеччині до національних меншин належать чотири громади, які віддавна живуть на цій території: данці, фриззи, лужицькі серби та роми. До меншин не відносяться й численні сучасні групи мігрантів. Актуальність теми зумовлена також тим, що в Україні досі немає чіткого визначення, хто належить до національних меншин, а хто

(атаких більшість) – просто окремі представники етнічних спільнот, що є характерним майже для всіх держав світу. Україна, ставши на демократичний шлях розвитку, спираючись на об'єктивний науковий підхід, незважаючи на малу кількість певних представників іноетнічних вкраплень, визнає наявність національних меншин, хоч існують думки вчених, що логічно їх усіх називати *етнічна група* (термін «етнічна меншина» досить широко вживаний в інших країнах). До них за об'єктивними й реальними даними відносимо (щодо кількості є різні твердження) **п'ять національних меншин: молдовани, росіяни, румуни, болгары, угорці**, права яких захищені законодавством України й завдяки толерантному ставленню українців до іноетнічних спільнот чи окремих осіб.

Вони мають право й можливості здобувати освіту рідною мовою на всіх рівнях від садочка до вищої школи. Нагадаємо, що угорську мову викладають не лише в шко-

лах, а й в Ужгородському національному університеті, середніх і спеціальних закладах в Мукачеві та Береговому; існує радіомовлення угорською та години на телебаченні, періодичні видання. Те саме стосується інших національних меншин. В Україні в достатній кількості працюють школи з румунською мовою навчання, а також з молдавською (на прохання громад), відкрито школи для відродження болгарської мови серед зросійщених болгар Одещини та Запоріжжя. Російські школи функціонують у різних містах України. Кафедри російської філології працюють у багатьох вишах. Міністерство освіти і науки України дбає про забезпечення шкіл підручниками мовами національних меншин за бюджетні кошти.

В Україні проживає також чимало маленьких етнічних груп (кожна з яких становить менше 0,5 %), особливо на пограниччі держави, які мають свою історію поселення на нашій території. Тут варто нагадати про загальноприйняте визначення такої дефініції, як *етнічна група*. Це частина якогось етносу, яка, з огляду на різні оставини (депортації, вирівнювання кордонів, переселення, міграції), відірвалася від нього й живе в іноетнічному середовищі та певною мірою зберігає свої етнокультурні особливості. Як правило, в Україні це невеличкі групи, які здебільшого мешкають розпорошено по різних містах і селах.

Українсько-білоруське пограниччя має свою специфіку. Річ у тому, що анклавні розселення українського населення опинилися (через різні політичні маніпуляції протягом тривалого часу) на території сучасної Білорусі. Добре знаємо, що частина Гомельщини населена переважно етнічними українцями і ще в 1918 році, коли більшовицька влада захоплювала дедалі більші масиви, гомельчани зверталися до українського уряду з бажанням приєднатися до України [18, с. 172–174]. Відомо, що такі пограничні райони, як Малоритський, Кобринський, Брестський, також здебільшого заселені українцями, подекуди із само-

назвою «тутейші». Маловідоме до сьогодні читачам надзвичайно серйозне дослідження одного українського села Дрочево Берестейського району (тепер – на території Білорусі) українського етнолога Василя Пастущина. Своє історико-етнографічне дослідження він здійснив у 1938 році за методом безпосереднього спостереження, тобто проживаючи в селі тривалий час, і описав та проаналізував побут, матеріальну й духовну культуру українців одного села в усіх деталях. Розмовляли вони лише українською мовою, польської і білоруської не знали, хоча всі розпорядження по селу приходили польською, часом білоруською мовами. Дослідник також зупинився на національному усвідомленні жителів села. Цікавими є думки вченого із цього приводу, що поліщуки – переважно українці; у тому, здається, ніхто з українців не сумнівається й тому доказів нам для цього не потрібно. Проте в Польщі були інші погляди. «У 1920 році оголошувано державні польські розпорядки на Поліссі на польській і білоруській мовах, як би українців на Поліссі зовсім не було» [16, с. 118]. Дехто з польських авторів зазначав, що поліщуки є народом без національності, бо вони називають себе «поліщуками», або «тутейшими», і не знають, хто вони є. Так, за переписом 1931 року, понад половина їх записалися «тутейшими». Але польська газета «Maly Dziennik» 1938 року писала, що люди у воєводстві поліським і волинським знали докладно історію Шевченка, Хмельницького, але нічого не могли розповісти про Варшаву чи Гдиню [16, с. 118].

Хоча на території Білорусі й сьогодні живе чимало етнічних українців, переважно на пограниччі Полісся, вони не визнані там національною меншиною, незважаючи на те, що проживали там століттями і не є переселенцями. Вони не мають жодних можливостей зберігати свою національно-культурну ідентичність. Старше покоління ще розмовляє українською мовою.

Найдавніші білоруські поселення є в Рокитнянському районі на Рівненщині [15,

с. 36], а решта білорусів – то переселенці XIX–XX ст.; рідною білоруську мову визнають близько 10 %, хоча й не розмовляють нею. Живуть розпорошено в містах переважно більшістю (близько 80 %). Цікаво, що створена у 2000 році Всеукраїнська спілка білорусів у своєму Статуті, як і деякі інші етнічні групи, має на меті об'єднання зусиль у сприянні збереженню національно-культурної, мовної та релігійної самобутності білоруської громади України й жодного слова немає про інтеграцію до українського суспільства. Постає питання, яку мову будуть зберігати білоруси в Україні. Рідної вони не знають, розмовляють російською. Чи не будуть підтримувати претензії «русского міра»?

Сьогодні три села (Гусарка та Новоукраїнка Більмацького р-ну Запорізької обл. і с. Темрюк Нікопольського р-ну Донецької обл.), куди були переселені білоруси в першій половині XIX ст. зі Смоленської губернії, русифікувалися, як і більшість білорусів в Україні, і під час проведення останніх переписів записалися переважно росіянами. Проте, як зауважують дослідники, вони ще частково зберігають свої етнічні білоруські особливості в народному мистецтві, фольклорі, зазнаючи впливів населення, що їх оточує [4, с. 103–110]. Зрозуміло, що якраз русифіковані білоруси, як і українці, поповнили кількість росіян в Україні, що вказує на похибку у відсотках наявності росіян в Україні (за переписом 2001 року). Не випадково сучасні соціологічні дослідники вказують на 5–6 % росіян в Україні.

Утім, в Україні живе (переважно дисперсно) ще кілька невеличких етнічних груп, з наявністю яких не можна не рахуватися. Це етнічні групи, які мають давнє коріння поселення на українських теренах, як-от євреї, вірмени й зовсім нові групи мігрантів, котрі прибули в Україну в 1990-х роках. До такої етнічної групи належать турки-месхетинці. Відомо, що вони були виселені з Грузії сталінським режимом в Узбекистан в 1944 році, а внаслідок міжетнічних конфліктів у Фергані в 1989–1990 роках вимушені були

виїхати в різні регіони колишнього СРСР. В Україні вони здебільшого поселилися по 25–60 сімей у трьох селах Миколаївської області Баштанського р-ну (Виноградівка, Костичі, Добра Криниця) та в селах Чаплинського району Херсонської області (Хрестовка, Строгановка, Новонаталіївка, Павловка). Частина для проживання обрала м. Слов'янськ. Загалом їх в Україні налічують близько 10 тисяч осіб. Займаються переважно сільським господарством. Коли вони приїхали в 1990-х в Україну, це не були найсприятливіші часи для українців в економічному плані. Проте українці проявили неабияку гостинність і толерантність до прибульців та допомагали, незважаючи на різницю в мові, вірі. Селяни приносили продукти, молоко для дітей, дитячий одяг. Як згадує турчанка, одна сусідка їм козу дала, щоб дітей годувати, інша щоденно носила молоко... [11, с. 84–85]. Турецьку мову вивчають у школах, дехто навчається в Туреччині; їх там називають «хохлами». Самі ж турки-месхетинці в дружньому оточенні українців добре адаптувалися й намагаються інтегруватися в українське суспільство. Самі турки кажуть, що вони не турки, а українці. Отримавши громадянство України, вони полюбили Україну [12, с. 194–195]. Отже, це безпосередньо свідчить про комфортне життя національних меншин в Україні.

Інколи запитують: «А як поляки?» Вони, безумовно, становлять етнічну групу, бо протягом століть відбулися певні зміни не лише у свідомості, визнанні тотожності, міграції поляків, але певні кількісні параметри та розпорошеність серед українського населення. Поляки в Україні, на відміну від українців у Польщі, завжди прибували в Україну як колонізатори й жили розпорошено серед українців. У період між Першою і Другою світовими війнами Польща внесла до свого складу землі Надсяння, Холмщини й Підляшшя, які віддавна були заселені українцями. На пограниччі серед українців були поселені осадники, котрі отримали чимало землі, і відбувалися активні процеси окато-

личення українців. Польському урядові вдалося змінити лінії етнічної демаркації, чим пояснюється просування польського кордону на схід [8, с. 38]. Звернімося до неупередженого польського автора А. Закржевського (Статистико-етнографический очерк. Киев, 1916, с. 111), який ще в 1916 році дав ґрунтовні пояснення щодо польського населення в Литві та Україні за тодішньою назвою – «Південно-Західному краї». Він зазначив, що в 1909 році у володінні польських поміщиків тут знаходилося 2 306 000 десятин землі. У цих помістях службовці, орендатори, прикажчики були переважно поляками, які мало впливали на просте селянство й рідко з ним контактували. Представники польського народного елементу належали здебільшого до дрібної шляхти. На відміну від Литви, де польські традиції та мова зберігалися довше, у південних українських губерніях поляки і мову, і традиції втратили під значним впливом малоросійського оточення й української мови [8, с. 37]. Досить серйозні етнографічні дослідження було проведено в 1860–1870 роках під керівництвом відомого вченого Павла Чубинського. В експедиціях вивчали побут євреїв, поляків Поділля. Зафіксовано, що вже в ХІХ ст. поляки втрачали національну ідентичність і ототожнювали себе за віросповіданням. Щодо дрібної католицької шляхти, то вона просякнута тим самим світоглядом, що й селяни-українці (малороси). У них такі самі весільні обряди, такі самі пісні, такі самі забави, що й у малоросійських селян. Спостереження показали, що шляхтич, який живе на певній відстані від костюлу, запрошує до сповіді над вмираючим чи охрестити дитину православного священника й часто ходить до церкви, хоча йому за це дістається (очевидно, від ксьондзів). Ця дрібна шляхта частково за походженням малоросійська, частково прибула з Польщі («будники», «рудники»), і майже всі вони «омалорусилися» [20, с. 236].

Такі висновки цілком збігаються з пізнішими спостереженнями, коли польські селяни зберігали в побуті, мові, звичаях лише пооди-

нокі елементи з повною втратою польської мови і традицій. Стійкою залишалася тільки католицька віра. Однак і тут були помітні зміни, бо шлюби брали частіше з українцями, хрестили дітей у церкві поблизу, що, звісно, викликало невдоволення польських священників. Про це писав в ХІХ ст. Павло Чубинський. Пізніше, у 1960-х роках, у селах Східного Поділля поляки ототожнювали свою національність з релігією. На запитання щодо національності відповідали: «Ми не поляки, бо поляки живуть у Польщі, ми українці, але католики» [2, с. 5]. На 2001 рік поляків в Україні було лише 0,3 %. Це – 144,1 тис. осіб. Польську мову рідною визнали 12,9 %, українську рідною мовою назвали 71 % поляків [5, с. 142]. Живуть вони переважно на території Правобережжя, більшість у містах, але є польські громади і в Донецьку, які виникли там у ХХ ст. Проте за роки незалежності України контакти з Польщею значно зміцнилися, і уряд Польщі нібито етнічним полякам, хоча й давно асимільованим, почав надавати карту поляка для кращого працевлаштування й навчання в Польщі. Відразу спрацював меркантильний підхід, і не лише поляки, але й українці почали доводити свою «польську» етнічність. Тому статистика на сьогодні не буде точною. Ще до Другої світової війни чимало поляків проживало в західних областях України, але після підписання урядами УРСР і Польщі 9 вересня 1944 року угоди про взаємну «евакуацію» переселення українців з Польщі, а поляків і євреїв – із Західної України до Польщі поляки були переселені. Це було здійснено на прохання польського уряду, бо потрібно було заселяти західні землі Польщі, так звані землі «отзискане», ті, які довгі століття перебували під владою Пруссії. (Детальніше див.: Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Київ, 1996. С. 143).

Отже, на сьогодні маємо частину польського населення, асимільованого природним шляхом; чимало поляків виїхало до Польщі, а незначна частка цілком підпадає під визначення «етнічна група». Це зовсім

не означає, що етнічні поляки зазнають в Україні якихось утисків. На всій території України функціонують костели, і віруючі можуть задовольнити свої релігійні потреби. У багатьох містах створено товариства польської культури. Назвемо діяльність культурно-просвітницької Спілки громадян польського походження «Астер» у м. Ніжині Чернігівської області, яка існує з березня 1999 року і складає близько двох десятків осіб, серед них – поляків близько половини. Для шести учнів створили окремий клас у школі, де заняття проводять польською мовою. Більшість українців є членами цієї Спілки й хоче віднайти своє польське коріння або просто прилучитися до польської культури й вивчати польську культуру, традиції, мову. Члени Спілки разом святкують релігійні свята, проводять щорічні фестивали польської культури за участю фахівців міста та університету. Завдяки постійній підтримці Посольства Республіки Польща в Києві підготовлено до друку й видано сім науково-популярних збірників «Поляки в Ніжині» [17, с. 13]. Як зазначив Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Ян Пекло, «сьогодні польські традиції у Ніжині продовжує Спілка поляків «Астер», яка, спираючись на польсько-українську співпрацю, сприяє науково-культурному розвитку всієї ніжинської громади [17, с. 9].

Загалом в Україні працює шість шкіл з польською мовою навчання. Крім Львова, вони є в містечку Городку Хмельницької області, у селах Лановичі, Стрілецьке та в Мостиськах Львівської області. Ще в багатьох школах у містах Шепетівці, Івано-Франківську, Кам'янець-Подільському, Житомирі, Вінниці, у с. Стрижівка на Вінниччині є класи з польською мовою навчання. За інформацією Об'єднання польських учителів, в Україні працює також понад 60 шкіл, у яких польську мову вивчають як іноземну. Є чимало освітніх установ, де польську вивчають на факультативних заняттях, є суботні та недільні школи та

курси при університетах Львова, Києва та інших вишах. У Львові радіоканал «Львівська хвиля» транслює польською радіопередачі. Тобто, якщо з'являються охочі вивчати польську мову, немає жодних перешкод, а навпаки, – усіляка підтримка. Міністерство освіти і науки України для сприяння відродженню поляками рідної мови за бюджетні кошти підготувало підручники польською мовою. Саме для відродження, а не збереження рідної мови, яка давно втрачена. Відбуваються щорічні фестивали польської пісні й танцю. Ґрунтовну працю протягом понад десяти років підготувала дослідниця з Вінниці Вікторія Колесник, яка написала про діяльність поляків у різні часи на Поділлі [6].

Варто також зауважити, що діючих костелів на Правобережній Україні значно більше, ніж парафій католиків. Надмірна увага до такої етнічної групи, як поляки, і створення класів для шести осіб буде підживлювати тугу поляків за «східними кресами», що вже спостерігаємо не лише в політичних колах, але й, на жаль, в окремих науковців. Вражає, що навіть у ХХІ ст. така організація, як «Світова спілка кресов'ян», вважає своїм основним завданням поширення «правди» про Східні Креси Польщі (прикордонні українські області). Авторка Малгожата Фушара з Інституту прикладних суспільних наук і ресоціалізації Варшавського університету зазначає: «Завданням цієї організації (Світового Конгресу кресов'ян) є також пропагування знань на тему привласнення окупантами майна польської держави, її культурних цінностей, а також національного надбання» [21, с. 512]. Отже, українці на Галичині та Волині не на своїй етнічній землі, а окупанти? Цікаво, що цих «окупантів» (українців) на Волині чомусь аж майже 97 % від усього населення, а поляків лише 0,07 %. І ніколи на Волині поляки не були в більшості. За переписом 1926 року, у Волинській окрузі проживало загалом 86,6 тис. осіб, що в кілька разів менше, ніж українців на території Холмщини, Надсяння та Підляшшя. Як це можливо сьогодні про-

пагувати таке, коли світ і так стоїть перед небезпекою протистояння та конфліктів, які нікому не принесуть добра? Хіба такі заяви приведуть до примирення й добросусідських відносин? М. Фушара навіть не згадує про виселення українців зі своїх етнічних земель з Лемківщини, Холмщини, Південного Підляшшя. І не коментує створення в Польщі 2007 року з так званих кресов'ян «Товариства вигнанців», метою яких є пропаганда про етнічні чистки, геноцид та привласнення майна «окупантами», тобто українцями. Дослідниця прямо заявляє про бачення Кресів як однієї з польських земель зі своєю традицією і культурою, що становить спадщину і фрагмент історії всіх поляків [21, с. 353]. Прикметно, що представники різних національностей на пограниччі дуже слушно зауважують, що «...поліпшення польсько-українських зв'язків передусім залежить від самих громадян: представників України в Польщі й Польщі в Україні, науковців... Держава просто не повинна перешкоджати. Особливо політики не повинні вмешуватися у стосунки між людьми. Якщо ми будемо створювати їх без політичного пафосу і на людських цінностях, будемо дбати про молодих науковців, будемо творити спільні події, спільну прикордонну, технологічну, наукову співпрацю, спільні справи – лише це поліпшить ті зв'язки» [7, с. 238–239].

Етнографічні обстеження було проведено на українсько-польському пограниччі в 1992–1997 роках. Матеріали цих обстежень показують, що кривди, заподіяні обом сторонам, ще досить добре пам'ятають, але не відкидають можливості примирення. Самі етнографічні матеріали дають нам бачення локальної специфіки культури українців порубіжної зони, указують на загальноукраїнські риси основних етнокультурних компонентів, про елементи запозичень від поляків, що не могло не відбутися в ході довготривалого спілкування. Як стверджує більшість оповідачів, стосунки українців і поляків були дружніми. Вони ходили одні до одних в гості на Різдвяні свята, які від-

бувалися в різний час, товаришували, брали шлюби, кумували, хоча це й не дуже подобалося священнослужителям. Так тривало аж допоки в 1938 році не втрутилися політики з ідеєю негайного покатоличення українців, почали насильно наvertати їх в іншу віру, чинили безчинства в хатах, обливали керосином продукти, псували речі домашнього вжитку, масово руйнували церкви. Саме ці розповіді на рівні мікроісторії конкретної людини більшою мірою розкривають правдивість історичних подій, бо вони ніби віддзеркалюють побутове життя на пограниччі крізь призму свідомості та власного сприйняття. Такі дослідження з використанням методу усної історії варто продовжувати спільними зусиллями, адже вони сприятимуть об'єктивному вивченню багатьох аспектів стикування культур східних і західних слов'ян, прагненню до взаєморозуміння між етносами на порубіжній території в будь-якій точці земної кулі. Маємо прагнути, щоб уроки від помилок були зроблені сучасними поколіннями і щоб ніколи етнічна специфіка національних культур не роз'єднувала, а збагачувала духовність народів.

Не можна відкидати й той факт, що в нинішніх умовах багато українців не лише виїхали до Польщі на заробітки, але й певна їх частина обрала Польщу як місце для постійного проживання. Почастішали міжнаціональні шлюби, що сприяє інтеграції людей в іноетнічне середовище. Намагаючись швидше адаптуватися до польського середовища, українці досить швидко оволодівають польською мовою, народжують там дітей і дають їм переважно польські імена. Зокрема, українських немовлят, народжених у Кракові у 2018 році, називали такими іменами: Амелія, Елізабет, Кароліна, Марія, Мія, Богдан, Якуб, Міхал, Олек... [3, с. 5]. Поступово відбувається зміна національної ідентичності. Тож чи є підстави для вороженості між двома сусідами? Треба не забувати, що добросусідські відносини приносять користь обом народам. Сьогодні, коли економічний потенціал Польщі досить висо-

кий, українці також прагнуть брати участь у розвитку там малого й середнього бізнесу. Найбільше – у сфері обслуговування, у відкритті закладів громадського харчування з національною українською кухнею. Відкривають також свої заклади освіти та культури. Це допоможе обом народам легше адаптуватися до умов глобалізації. Укотре наголосимо на тому, що в Україні є всі умови для відновлення національної ідентичності тих поляків, які цього хочуть.

В Україні приділяється серйозна увага не лише розвитку національних меншин, але й інших малих етнічних груп у країні. Відомо, що в XIX ст. (і раніше) євреї склали суттєву частку населення, особливо в містах і містечках України. Проте у XX ст. ситуація значно змінилася. Тисячі євреїв стали жертвами фашизму. При радянському тоталітарному режимі існувала прихована політика певної дискримінації євреїв, а економічне становище зумовило їх численні еміграції на історичну батьківщину та в країни Заходу. За останнім переписом (2001), євреї в Україні становлять 0,2 % від загальної кількості населення, це – 103,5 тис. осіб. Живуть вони переважно в містах. Мають досить добре зорганізовану общину й добре дбають про відродження єврейської культури для збереження своєї ідентичності. У 1991 році створено Асоціацію єврейських організацій і общин України (Ваад України). До її складу входять понад 266 організацій і релігійних общин. Працюють 17 єврейських шкіл, незважаючи на те, що кількість учнів у таких школах мінімальна, наприклад, єврейська школа у Вінниці. У 2016 році там за парти сіло 24 учні; часто буває два учні в першому класі, у випускному – лише один учень. Навчаються діти не тільки з Вінниці, іногороднім надається житло. У школі існує дрес-код: дівчаткам можна приходити до школи лише в спідничках і блузах, приходити в штанах не дозволяється, у хлопчиків на голові має бути традиційна єврейська кіпа. Навчання безкоштовне, переваги школи

в тому, що при незначній кількості всім учням приділяється значно більше уваги. Навчаються за освітньою програмою українських шкіл, хоча вивчають також іврит та історію єврейського народу, його культуру, традиції. Єврейські школи є і в Києві, Дніпрі, Харкові. Недільні школи та синагоги функціонують у багатьох містах України, навіть у такому, як Ніжин, де євреїв менше десятка, відновлена синагога.

Існує Асоціація єврейських організацій і релігійних общин. Її метою, крім іншого, є створення структур, діяльність яких спрямована на відродження та зміцнення зв'язків між єврейськими організаціями. Серед основних завдань щодо відродження й збереження єврейської ідентичності, на жаль, немає жодного слова про інтеграцію до українського суспільства, пізнання культури й історії країни, на території якої проживають єврейські общини. Україна шанобливо ставиться до єврейської культури, трагічних подій Голокосту. Свідченням цього є створення, переважно в роки незалежності України, численних музеїв (Музей Шолом-Алейхема в Києві; Чернівецький музей історії і культури євреїв Буковини; Науковий центр юдаїки та єврейського мистецтва ім. Ф. С. Петрякової (Львів); музей «Пам'ять єврейського народу. Голокост» (Дніпро); Музей Михайла Мармера. Музей культури єврейського народу та історія Голокосту (Кривий Ріг); Єврейський музей Одеси, створений у 2002 році (Одеса); Музей євреїв Херсонщини (Херсон); Музей єврейського побуту в Шаргороді (1994)). Подібні музеї є також у Миколаєві, Харкові, Хмельницькому. Майже в 70 містах України діють хеседи – благодійні центри. Україна підтримує діяльність кожної общини у відродженні її національно-культурної ідентичності, бо це загалом збагачує розвиток суспільства і зміцнює міжетнічну дружбу та злагоду.

Україна стала на послідовний шлях демократичного розвитку. Незважаючи на кількісні параметри етнічної групи, давність

проживання та зміни в динаміці розселення на території України, держава підтримує розвиток кожної етнічної спільноти. Деякі з них мають давні контакти з Україною.

Відомо, зокрема, що вірмени з'явилися на нашій території ще в XI–XIII ст. Протягом XI–XVII ст. на території сучасної України утворилися вірменські колонії (відомо 70 вірменських колоній). Існували колонії вірмен на Поділлі біля Кам'янця-Подільського, у Львові та інших містах. Динаміка складу вірменських мігрантів на території України змінювалася. У період занепаду зменшувалася й кількість вірмен, оскільки вони здебільшого займалися торгівлею та ремеслами. Однак через довголітнє перебування серед українців відбулася їх інтеграція в українське середовище, не було ворожості між прибульцями й корінним етносом. Навіть більше, кучеряве волосся у вірмен, за уявленнями українців, мало приносити багатство, відлякувати злу силу. Не випадково в місцях їхнього поселення (Слобожанщина, Поділля) побутували обрядові весільні пісні при випіканні короваю з вживанням терміна «вірменин». Щоб вимести піч перед садінням короваю, кликали вірменина, щоб його кучерява шевелюра принесла щастя. І приспівували: «Вірмен піч вимітає, вірмениха заглядає, де щасливе місце, щоб короваю сісти...». У центральних областях співали: «Кучерявий піч вимітає...».

Відомий кінорежисер Сергій Параджанов уважав себе українцем вірменського походження. За незалежну Україну загинули бійці Небесної Сотні Сергій Нігоян та Георгій Арутюнян.

За переписом 2001 року, вірмен в Україні налічувалося небагато – лише 0,1 %, що становило близько 100 тис. осіб. Рідною вірменську мову вважають понад 50 % вірмен. Отже, бачимо таку загальну картину, коли малі етнічні спільноти в Україні навмисне русифікувалися й мали менші можливості інтегруватися в українське суспільство. Російськомовна частина з них попадає під вплив «русского міра».

У непрості роки становлення незалежних республік, стихійних лих азербайджансько-вірменська конфліктна ситуація та низка інших спричинили наплив вірмен в Україну. За приблизними даними статистики вірмен в Україні може бути близько 600 тисяч, тобто їхня кількість збільшилася майже в шість разів. Україна – миролюбна країна, і доброзичливість українців сприяє тому, щоб етнічні групи почували себе захищеними. Та частка вірмен, яка жила в Галичині за радянського часу, вивчила українську мову й не володіє вірменською. Натомість ті групи вірмен, які жили на Донбасі та Харківщині, відповідно втративши вірменську, розмовляють російською. У незалежній Україні створено всі умови для вивчення й відродження вірменської культури і мови. Сьогодні консолідуючими органами вірмен є Спілка вірмен України та Вірменська Апостольська церква. Вони утверджують принципи вірменізації вірмен України. Київська громада вірмен видає газету «Арагац». З 2011 року видається вірмено-український журнал TheNorDar. Виходить також інформаційно-аналітичне видання Спілки вірмен України «Армянский вестник». На Січеславщині діють чотири недільні школи з вивчення вірменської мови, такі школи є також в Одесі, Львові, Запоріжжі, Києві. Найбільша вірменська церква в Дніпрі, існують 32 храми Апостольської вірменської церкви в різних містах України. Найбільша громада вірмен сьогодні в Харкові, де функціонують недільні школи, клуби, зводяться храми, видаються газети та журнали, готуються підручники з вірменської мови. Такі факти характерні й для інших більших чи менших культурно-освітніх товариств різних етнічних груп.

Можна розглянути й дещо строкатіші з етнічного погляду південно-східні райони України, зокрема Приазов'я. У Донецькій області проживає найбільше українців, а також росіяни, євреї, вірмени, татари, греки та чимало поодиноких мігрантів (представників різних націй). Найкомпактніша громада з етнічних меншин – це маріупольські

греки, хоча тепер половина з них живе в містах, у тому числі й Донецьку. На сьогодні в Україні проживає 91,5 тис. греків, що становить 0,2 % від загальної кількості населення, з них 77,5 тис. осіб живе в Приазов'ї, яке залишається єдиним місцем компактного проживання українських греків [9, с. 8]. Рідною мову своєї національності вважають 6,4 % (хоча нею і не володіють), тобто це переважно повністю зросійщене населення. Окремі особи навіть безпідставно заявляють, що тут жодних козаків не було і що греки – корінний народ Приазов'я. Утім, добре відомо, що ця змішана етнічна група греків була переселена до Приазов'я з Криму в 1778 році. Спочатку вони були розміщені на Дніпропетровщині, згодом утворили м. Маріуполь з навколишніми селами, назви яких зберігалися кримські. Як свідчить статистика, «у межах Катеринославського намісництва на початку 1784 року українці складали 73,76 %, росіяни – 12, 23 %, молдовани й волохи – 6,22 %, греки – 3,47 %, вірмени – 2,62 %. На представників усіх інших (майже 40) етнічних груп припадало лише 1,69 % від загальної кількості мешканців регіону» [19, с. 270] З наукової літератури добре відомо, що греки в Приазов'ї двох основних груп – румеї (греки-елліни) і уруми (греки-татари) [або швидше – турки. – В. Б.] – селилися відмежовано в окремих селах. Румеї заснували десять населених пунктів, а уруми – дев'ять. Дослідники стверджують, що «в 1807 році Маріуполь та 23 грецьких села утворили Маріупольську округу. Як бачимо, населення українського Приазов'я – це не корінні мешканці, а люди, яким довелося, зважаючи на ті чи інші обставини, поселитися на запропонованих землях, або ж самим через політичні, економічні, соціальні чи інші обставини змінити місце проживання» [19, с. 273].

У 1970-х роках грецькою мовою володіли лише деякі старожили. Мовознавці нараховували понад п'ять говірок, які суттєво відрізнялися від грецької мови. Значна частина приазовських греків мала самоназву

«уруми» або в побутовому варіанті – «греко-татари», носії тюркомовної групи.

Усім відомо, що історія українсько-грецьких контактів сягає глибокої давнини. Це підтверджено археологічними та писемними джерелами. Ще в VII ст. до н. е., коли відбувалася потужна грецька колонізація, вона досягла території Чорноморського узбережжя й південних земель сучасної України.

Протягом різних історичних періодів контакти з греками змінювалися. У XVII ст. Росія надавала певні привілеї грекам і болгарам, демонструючи нібито давні нитки відносин з Візантією. Так, у Ніжині було утворене Ніжинське братство греків, які прилучилися до розвитку торгівлі й будівництва. Греки побудували чимало культових споруд у Ніжині, які зберігаються й донині. У XVIII ст. великі грецькі громади були в Херсонській губернії, на Одещині з грецьких полків, які воювали на боці Росії, також утворювалися поселення. Греки отримували достатньо землі, частина з них стала міським населенням Одеси [14, с. 54–55]. Греки, як і весь український народ, пройшли складні умови тоталітарного режиму, пережили репресії та утиски. Радянський уряд робив усе для того, щоб з допомогою промислових міст Донбасу зробити плавильний котел націй для створення єдиної загальнорадянської спільноти. Як зауважують дослідники, «за допомогою спеціальних психотехнологій здійснюються цілеспрямовані зміни масової свідомості з метою закладання певної інформації (від комерційної до світоглядної). За мету можуть ставитися також зміни культурної і навіть етнічної самоідентифікації великих груп людей для включення їх у психокультуру агресора або досягнення інших цілей» [19, с. 215]. Пам'ятаємо, що вже з 1950-х років, при значній кількості українців, тут не було українських шкіл. Досить цікаві етносоціологічні дослідження були проведені в Приазов'ї Інститутом соціології НАН України впродовж кількох десятиліть. Учені дійшли висновку, що в регіоні, де розвивалася промисловість, створювалися

певні міжетнічні середовища з домінуванням російської культури через освіту, пропаганду тощо. Зазначено, що «у сім'ях населення Приазовського регіону переважає мова, прийнята в регіоні (російська) [19, с. 215]. Стверджується, що на території Приазов'я проживають представники 104 національностей та етнічних груп. Утім, зрозуміло, що неможливо аналізувати етнокультурні явища серед поодиноких представників різних етносів, тому для аналізу береться лише п'ять етнічних одиниць: українці, росіяни, греки, німці та євреї. А де ж ті решта 100 національностей? Хто вони? Отже, вони просто окремі представники певних етносів, що характерно для всього світу, але більшою мірою це притаманно всім теплим (за кліматом) регіонам. Звісно, у такому регіоні продовжують існувати комунікативні зв'язки між різними представниками націй на різних рівнях: від сімейних до соціальних і побутових. Не можна не погодитися з дослідником, що «у випадку міжкультурної комунікації, кожного разу при намаганні порозумітися і буде створюватися “третя культура”» [19, с. 196]. Тобто відбувається постійна адаптація різних культур одна до одної. І коли в регіоні буде скрізь використовуватися державна українська мова й вивчатимуться рідні мови представників різних націй, то й інтеграція в українське суспільство буде толерантною та успішною.

На сьогодні в Україні етнічна група греків має кілька культурно-освітніх організацій (Федерація грецьких товариств України, Маріупольське товариство греків та Київське міське товариство греків імені Костянтина Іпсіланті та ін.). Київське товариство займає проукраїнську позицію і пропагує ідеї інтеграції греків в українське суспільство, водночас зберігаючи історію, культурні пам'ятки греків на території України.

На Експертному обговоренні проекту Концепції державної етнополітики в Україні (відбулося 14 червня 2018 року в Києві), організованому Міністерством культури України та Офісом Верховного комісара

ОБСЄ у справах національних меншин за участю Ільзе Брандс Керіс (члена Комітету ООН з прав людини) і Експертного коментатора, професора, д-ра Райнера Хофмана йшлося про те, що країни індивідуально визначають, які етнічні групи входять до національних меншин. Їхні зауваження до нашої Концепції стосувалися якраз неточності дефініцій, зокрема і про корінні народи, що не відповідає міжнародним визначенням. Адаже, згідно з міжнародними тлумаченнями, до корінних народів відноситься тубільне населення та його нащадки, які проживали на цій землі до приходу колонізаторів. Усім відомо, що до них належать індіани Канади й Америки, аборигени Австралії, бушмени Африки, народи Сибіру й Півночі Росії, саамі у Фінляндії та ін. Потрібно відразу зазначити, що більшість країн, де живуть нащадки корінних народів, не підписали Декларації прав ООН про корінні народи.

Дехто з політологів вважає, що до корінних народів в Україні можна віднести **кримських татар, караїмів і кримчаків**. Етногенез цих етносів точно не відбувався на території України. Погоджуємося, що важких випробувань зазнали кримські татари. Такі етнічні групи, як караїми (1196 осіб) і кримчаки (406 осіб), – це повністю зросійщені групи, які, за їхніми ж свідченнями, радо вітали окупацію Криму Росією. Громади караїмів у Луцьку, Львові, на Івано-Франківщині перестали існувати ще на початку 2000 року внаслідок міграції переважно до Ізраїлю. Останній караїм пенсійного віку з м. Галича виїхав до Ізраїлю 10 років тому (дані Краєзнавчого музею). Виходить, що слушною є думка провідних учених (В. Євтух, В. Трощинський), які у своїй праці «Етнонаціональна структура українського суспільства» (Довідник. Київ : Наукова думка, 2004. С. 4) зазначають: **«Щоправда, у Конституції України йдеться також про корінні народи. На нашу думку, поняття “корінний народ” безпідставно потрапило у правові документи України, оскільки воно не визначене**

і, скажімо, за традиційним сприйняттям корінних народів у міжнародній практиці не може бути застосоване в українському контексті». Отже, якщо ця теза була помилково внесена й до Конституції України, то це не дає підстав примножувати помилки в нашому законодавстві, бо вони призведуть до міжнаціональної напруги. Учені вважають, що поділ етнічних спільнот на корінні й некорінні спричинить політизацію етнічності. Політики вже не пам'ятають про корінний етнос українців і будуть змагатися, хто тут довше закорінений. Ще готують законопроекти про видумані «корінні народи», а політичні сили вже організують конференції, заходи щодо питань захисту цих народів. А варто зберегти й обстоювати культуру всіх етнічних груп на нашій території. І в нас не заборонено організовувати різні культурні товариства, вивчати мови. Навпаки, активно гуртуються в колективи представники різних націй – і ті, що проживають тут давніше, і більш пізні мігранти. Бо вони – наша реальність, і не бачити цього не можна. 12 травня 2018 року в Маріїнському парку Києва було проведено фестиваль національних культур «Етнофест – 2018». Там виступали творчі колективи Міжнародного товариства німців України, Ансамбль Грецького культурного центру «Зорбас», колектив Азербайджанського культурного центру, Ансамбль україно-чеського культурно-освітнього товариства, учасники литовського фольклорно-етнографічного ансамблю «Сесулес», ансамбль грузинських народних танців, ансамбль Вірменського культурного центру, колектив кримськотатарського культурного центру, вокальний ансамбль татарської пісні та ін. Було б непогано ознайомити всі ці товариства ще з культурою українців. Національно-культурні товариства досить численні, гуртуються мігранти ХХ ст., проводять культурні заходи азербайджанці, таджики, грузини та ін. Вони вже понад два роки видають щомісячну інформаційно-аналітичну газету Ради національних спільнот України «Національний діалог»,

у якій висвітлюють культурне життя різних громад. Присвячують сторінки національним кухням вірмен, ромів, грузин та ін. Можна лише вітати таку ініціативу, бо це знайомить нас з культурою представників багатьох національностей. Пізнаючи ці культури, ми також збагачуємося. Державою всіляко підтримує різні заходи щодо розвитку етнічних культур навіть нечисленних груп. Проте культивування мультикультурності має певні негативні наслідки, бо вона призводить до утворення культурних гетто, сприяє збереженню деяких негативних застарілих традицій у питаннях гендерної нерівності, виборі шлюбного партнера тощо. Дослідники слушно зауважують, що «водночас, незважаючи на певні проблеми, досвід країн Західної Європи беззастережно переконує, що в суспільстві з численними інонаціональними елементами політиці інтеграції немає альтернативи. Саме ця політика не була сталою, вона розвивалася і удосконалювалася разом із суспільством. Так, якщо раніше вважалося, що адаптуватися до проживання в країнах прийому повинні лише іноземці, тепер стало зрозумілим, що завдання адаптації до сумісного життя стоїть і перед місцевим населенням» [11, с. 43].

У червні 2018 року міжнародні експерти радили, що варто користуватися не лише застарілими даними перепису 2001 року, але й послуговуватися сучасними соціологічними дослідженнями. Як нам відомо, чотири незалежні соціологічні компанії засвідчують 90 % українців в Україні, 5–6 % росіян і лише 4 % становлять інші. Якщо поділимо цих 4 % інших на 134 представники, то побачимо, що ці групи будуть просто мікроскопічні. Звісно, вони відносяться, як і скрізь у світі, до нечисленних етнічних груп та окремих представників етносів. Ці етнічні невеликі групи, які мають 0,1–0,2 %, не проживають компактно, а живуть переважно в містах; понад 50 % давно втратили рідну мову. Як приклад, до етнічної групи належать албанці, що становлять 0,01 % від усього населення України, це – 3308 осіб, які проживають

лише в кількох змішаних селах Одеської та Запорізької областей. Албанці певною мірою зберігають свої особливості в обрядах та звичаях. Така сама ситуація з литовцями й німцями. Останні переважно повернулися на історичну батьківщину, але зберігаються культурні товариства, які об'єднують німців Києва, Приазов'я тощо.

Сьогодні у світі вже немає країн, де б не жили представники різних рас і етносів, особливо в бурхливий розвиток урбанізації і глобалізації. Проте в жодній з них вони не відносяться до національних меншин. Наприклад, українці в Австралії, США, Канаді, Росії є етнічними групами, хоча чисельність їх там досить велика, а еміграційні процеси або вимушене переселення відбулися ще у XVIII–XIX ст.

У сучасному науковому світі точиться найбільше дискусій щодо розвінчування міфів про поліетнічність України, визначення певних понять і дефініцій. Давно відомо, *що поліетнічність* будь-якої країни характеризується такими показниками, коли 40–50 % становить один народ, а решта складають ще чотири-п'ять чи більше етносів або ж на території країни проживає чимало етнічних утворень, як-от в Індії чи Канаді. У нас зовсім інша національна структура, де переважаючою нацією є українці та мігранти різних часів. До них в Україні толерантне й доброзичливе ставлення та державна підтримка на всіх рівнях. Це не означає, що не потрібно шукати шляхів покращання взаємин між різними етнічними групами, збільшувати культурний взаємообмін, покращувати умови інтеграції всього суспільства.

Прикладом може бути сусідня Молдова, де структура населення близька до України. У них також, окрім близько 80 % молдован, проживають такі меншини, як українці, гагаузи, болгары, росіяни та інші етнічні групи. Постановою уряду Республіки Молдова від 30 грудня 2016 року за № 1464 затверджена Стратегія міжетнічних відносин у республіці на 2017–2027 роки, яка пріоритетним напрямом обрала інтеграцію всього суспіль-

ства. Серед важливих засобів інтеграції – удосконалення системи викладання державної молдовської мови, введення єдиної системи тестування, популяризація необхідності вивчення державної мови через різні канали (ЗМІ, сім'я, школа, державні установи, неурядові організації тощо). У постанові зазначається, що, спираючись на Ословські рекомендації «Мовна політика і попередження конфліктів» (Осло. 1 червня 2018 р.) про права національних меншин в галузі мови, можна дійти висновку що інтеграція безуспішна без поглибленого знання державної мови особами, що належать до національних меншин. Адже володіння державною мовою дає більше можливостей меншинам і в соціальній інтеграції, доступі до державної служби, кар'єрному рості та ін. У Стратегії підкреслено, що право осіб на володіння рідною мовою аж ніяк не суперечить ефективному використанню державної мови.

Тут дуже важливо вказати, що для того, щоб розробити Стратегію інтеграції всього суспільства, необхідно посилити насамперед вивчення культури й побуту українців та різних етнічних груп, бо вони, безумовно, взаємно збагачують нашу спільну культуру. Це відбувається й у таких галузях, як музика, образотворче та народне вжиткове мистецтво, народна кулінарія, у сімейному побуті при змішаних шлюбах тощо.

Серед диспутантів є окремі прихильники втулити до державної етнополітики й більшовицько-комуністичну ідею, такий собі імперський анахронізм, як національно-культурна автономія. Адже через хитрощі завуальованих тверджень про «самостійне вирішення питань...» легко можна відмовлятися від вивчення державної мови, від будь-якої пошани до звичаїв, традицій тієї країни, на території якої живеш. Про повагу до традицій більшості, до речі, закликають усі міжнародні документи про захист національних груп та меншин. Варто також зазначити, що в Рамковій конвенції про захист національних меншин жодного слова немає про національно-культурну автономію, бо

держави-учасниці добре розуміють, які спекуляції можуть виникати при такій позиції та погіршувати політичний клімат у Європі.

Держави-члени Ради Європи та інші держави в лютому 1995 року в Страсбурзі підписали Рамкову конвенцію про захист національних меншин. 9 грудня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала її і дотримується статей у вирішенні захисту меншин. Статті цієї Конвенції спрямовані на захист національних меншин і свобод осіб, які є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини. У статтях 13–14 (розділ II) ідеться про право національної меншини вивчати мову своєї меншини. Застерігається, що здійснення цього права не накладає жодних фінансових зобов'язань на Сторони. При цьому в пункті 2 14 статті є примітка, що право на вивчення мови меншини застосовується без шкоди для вивчення офіційної мови або викладання цією мовою. То чому ж угорські політики проти викладання української мови та викладання предметів з 5 класу державною мовою в школах Закарпатської області? Адже учні угорських шкіл на Закарпатті майже не володіють українською мовою. Цей факт неzapеречний (достатньо поспікуватися з учнями таких шкіл у м. Береговому).

Досить важливо пам'ятати не лише про права, але й обов'язки всіх осіб суспільства. Так, стаття 20 Рамкової конвенції чітко вказує: «Здійснюючи права і свободи, які випливають із принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, будь-яка особа, що належить до національної меншини, поважає національне законодавство та права інших осіб, зокрема тих, що складають більшість населення або належать до інших національних меншин». У статті 21 дослівно записано: «Ніщо у цій Рамковій конвенції не може тлумачитись як таке, що передбачає будь-яке право займатися будь-якою діяльністю або здійснювати будь-які дії, що суперечать основним принципам міжнародного права, зокрема принципам суверенної рівності, територіальної цілісності

та політичної незалежності держав». Гадаю, що ці положення засвоїти треба насамперед політикам, бо власне представники етнічних груп переважно толерують своїх сусідів.

Оскільки у світі зростають міграційні потоки, і всі країни, особливо Західної Європи, стають справді багатонаціональними, то, щоб налагодити співжиття, провідні держави, такі як Великобританія, Франція, Німеччина, Канада, відмовилися офіційно від мультикультурності суспільства, а розробили цілий ряд рекомендацій щодо інтеграції національних меншин та етнічних груп до суспільства більшості.

Люблянські рекомендації з інтеграції різноманітних суспільств, прийняті в Гаазі 7 листопада 2012 року, направлені на інтеграційні процеси в сучасних суспільствах. Документи свідчать про те, що політика інтеграції має бути спрямована як на більшість населення, так і на меншість. Це процес взаємної акомодатії та активного охоплення всіх членів суспільства. У цьому документі чітко йдеться про те, що інтеграція – це процес, який вимагає, щоб усі члени даного суспільства сприймали загальні державні інституції і поділяли почуття належності до єдиної держави [10, с. 4–10]. Як правило, щоб дестабілізувати ситуацію в країні, політики «притягують за вуха» різні визначення понять. Колись мислитель Рене Декарт сказав: «Дайте поняттям точне тлумачення і ви звільните світ від половини помилок». На хвилі спротиву незалежності нашої держави в 1990-х роках до національних меншин України занесли навіть одного нганасана, двох алеутів та 19 саамі (представники народностей Півночі). Учені Фінляндії були щиро здивовані «відкриттям», що саамі в Україні є національною меншиною. Коли проаналізувати етнічний склад населення, то побачимо певну етнічну строкатість, насамперед у пограничних і південних областях країни. Україна, як засвідчують дослідники, надала великі можливості для розвитку культури, освіти національних меншин і навіть для невеличких етнічних

груп. Знана дослідниця, головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень С. Мітряєва слушно зауважує, що «вітчизняний досвід розв'язання етнополітичних проблем та державні зобов'язання перед національними меншинами можуть бути прикладом для інших, зокрема європейських країн...» [13, с. 286]. Зважаючи на те, що за роки незалежності значна увага приділялася розвитку освіти і культури національних меншин та етнічних груп України, лише мовами національних меншин друкується близько 60 назв газет, існують садочки, школи з мовами меншин, виходять підручники тощо. Тому вчені констатують: «Шлях, на який стала Україна, відповідає європейській моделі розв'язання етнополітичних проблем, сприяє утвердженню демократичного вибору нашої країни та її входженню у співтовариство цивілізованих держав і ще раз підтверджує те, що Україна є не лише носієм, але й творцем європейських цінностей, підтверджуючи її право відігравати поважну роль у загальноєвропейських процесах» [13, с. 287].

Щодо задоволення культурних потреб росіян, то вони забезпечені краще, ніж українці у своїй країні. Це – беззаперечний факт. Достатньо ввімкнути телевізор чи зайти до газетного кіоску. А жорстока асиміляція українців та етнічних груп Сходу й Півдня України призвела до протистояння і жертв.

Насамкінець про проблеми, які стоять перед нами при розробці державної етнополітики. Щоб знати справжній стан речей, необхідно провести перепис населення, який, з огляду на суб'єктивні та об'єктивні причини (стан війни), уже затягнувся; далі поглибити етнологічні дослідження в галузі міжетнічних відносин і взаємозбагачення культур населення України; вести неухильну боротьбу силами урядових і громадських організацій з провокаціями, що виникають на міжетнічному ґрунті; не допускати проявів вандалізму на кладовищах та місцях поховання. Серйозна допомога в соціальних і культурних питаннях необхідна такій

етнічній групі, як роми, що проживають у різних областях України (найбільші групи в Закарпатській, Одеській, Чернігівській та інших областях). 15 березня 2018 року Консультативний комітет з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин слушно зробив Україні зауваження щодо сегрегації ромів у школах. Лише на Закарпатті існує близько 20 відокремлених ромських шкіл.

Варто більше уваги приділяти й розвитку української культури всіма засобами (ЗМІ, державними академічними установами, освітньо-культурними закладами), щоб не була вона в ролі меншини у власній державі. Мирне співжиття – запорука щастя кожної людини. Справою вивчення міжетнічних взаємин не повинні займатися політики, а лише вчені етнологи та культурологи, проте, на жаль, така спеціальність, як етнологія та культурна антропологія, не ввійшла до переліку дисциплін вищої освіти. Може не випадково? Це теж спроби окремих політиків продовжити радянську лінію про те, що української нації і культури не існує?

Окремі політичні сили доносять свої неправдиві ідеї про багатонаціональність населення України до урядових кіл, і ніхто не хоче задуматися, що це за народи, які проживають в Україні. Та варто просто посилити увагу до етнологічних студій на проблему міжетнічних взаємин в Україні, покращити форми міжетнічного культурного спілкування, виховувати повагу до всіх людей незалежно від національності, поважати права всіх, хто живе в Україні і, звісно, сприяти різноманітним формам інтеграції всіх етнічних груп до українського суспільства, щоб всі, хто проживає в Україні, могли сказати так, як сотник УНР Семен Якерсон. У документах він зазначав: за національністю – українець, віросповідання – юдей. Відомо, що йому відкрили меморіальну дошку у Вінниці. Таких імен іноетнічного походження, які стали справжніми синами України, у нашій історії багато. Це, зокре-

ма, В. Антонович, Т. Рильський, О. Русов, С. Русова, О. Єфименко та ін. Сьогодні цю традицію визнання України своєю батьківщиною засвідчив Голова Ради національних спільнот України, заслужений діяч культури України Ашот Аванесян, проголосивши: «Я – українець вірменського походження». І це не лише слова, адже щодня він допома-

гає тяжко хворим ветеранам АТО, працює над збереженням єдності Української нації та протидії проявам міжетнічної неприязні.

Тож сьогодні завдання нашого народу – відмовитися від реанімації міфу про поліетнічність населення України та приєднатися до міжнародних документів про інтеграцію суспільства і захист прав кожної людини.

Список використаних джерел

1. Антагонізм і примирення у мультикультурних середовищах / за ред. Я. Курчевського і О. Герман ; переклад з польської В. Ф. Сагана. Київ : Ніка-Центр, 2017. 512 с.
2. Борисенко В. К. Етнокультурні зв'язки українців та поляків Східного Поділля (кінець XIX – початок XX століття). Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014. 206 с.
3. Боровський О. Як служив я в пана та першеє літо. *Україна молода*. 2019. 3 квітня.
4. Боса Л. Білоруси на теренах Степової України: особливості культурної адаптації та збереження ідентичності (за польовими матеріалами 2017–2018 років). *Народна творчість та етнологія*. 2018. № 5. С. 103–112.
5. Євтух В. Б., Трошинський В. П., Галушко К. Ю. та ін. Етнонаціональна структура українського суспільства : довідник. Київ : Наукова думка, 2004. 343 с.
6. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник. Вінниця : ВМГО, 2007. 1007 с.
7. Курчевський Я., Вояковський Д. Про Дрогобич, відкриття полікультурності й невисловлене примирення. *Антагонізм і примирення у мультикультурних середовищах* / за ред. Я. Курчевського і О. Герман ; переклад з польської В. Ф. Сагана. Київ : Ніка-Центр, 2017. С. 225–244.
8. Кушнер П. И. Этнические территории и этнические границы. Москва : Изд-во Академии наук СССР, 1951. 278 с.
9. Мазараті С., Томазов В. Греки в Україні: від античності до сучасності. Київ, 2018. 150 с.
10. Люблянские рекомендации по интеграции разнообразных обществ. ОБСЕ. 2012. Ноябрь. 82 с.
11. Малиновська О. Україна, Європа, Міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. Київ : Бланк-Прес, 2004. 171 с.
12. Малиновская Е. Турки-месхетинцы в Украине: этносоциологический очерк. Киев : Генеза, 2006. 320 с.
13. Мітряєва С. І. Національні меншини та збереження їхньої ідентичності. *Українська політична нація: генеза, стан, перспективи* / за ред. В. С. Крисаченка. Київ : НІСД, 2004. С. 269–290.
14. Наулко В. И. Развитие межэтнических связей на Украине. Киев : Наукова думка, 1975. 276 с.
15. Наулко В. І. Хто і відколи живе в Україні. Київ : Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1998. 80 с.
16. Пастущин В. Ю. Село Дрочево Берестейського району на Поліссі. Київ : Вид-во ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014. 128 с.
17. Поляки в Ніжині. Історія та сучасність / уклад.: Ф. Ф. Белінська, М. М. Наконечна. Кам'янець-Подільський : Рута, 2018. 280 с.
18. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Тернопіль : Книжково-журнальне видавництво, 2018. 184 с.
19. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в українському Приазов'ї. Київ : Аквілон-Плюс, 2008. 496 с.
20. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования собр. д. чл. П. П. Чубинским. Санкт-Петербург, 1872. Т. 7. 608 с.
21. Фушара М. Примирення без конфлікту? Компенсації за забужанське майно. *Антагонізм і примирення у мультикультурних середовищах* / за ред. Я. Курчевського і О. Герман ; переклад з польської В. Ф. Сагана. Київ : Ніка-Центр, 2017. С. 368–376.

References

1. KURCHEVSKYI, Yatssek, Oleksandra HERMAN, eds. *Antagonism and Conciliation in Multicultural Surroundings*. Translated from Polish by Vasyl SAHAN. Kyiv: Nika-Tsentr, 2017, 512 pp. [in Ukrainian].

2. BORYSENKO, Valentyna. *Ethnocultural Relations between Ukrainians and Poles of the Eastern Podillia (Late 19th – Early 20th Century)*. Kyiv, NAS of Ukraine's M. Ryl'skyi Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnology, 2014, 206 pp. [in Ukrainian].
3. BOROVS'KYI, Oleh. When I have Served for the Lord for the First Summer. *Ukrayina Moloda*, 2019, April 3 [in Ukrainian].
4. BOSA, Liubov. Byelorussians on the Territory of Steppe Ukraine: Peculiarities of Cultural Adaptation and Identity Preservation (After the Field Materials of 2017–2018). *Folk Art and Ethnology*, 2018, 5, 103–112 [in Ukrainian].
5. YEVTUKH, Volodymyr, Volodymyr TROSHCHYNS'KYI, Kyrylo HALUSHKO, et al. *Ethnonational Structure of Ukrainian Society: A Reference Book*. Kyiv: Naukova dumka, 2004, 343 pp. [in Ukrainian].
6. KOLESNYK, Viktoriya. *Famous Poles in the History of Vinnytsia Region History. Biographical Dictionary*. Vinnytsia. VMHO (development), 2007, 1007 pp. [in Ukrainian].
7. KURCHEVSKYI, Yatsek, Dariush VOYAKOVSKYI. About Drohobych, Discovery of Polyculturality and Non-Expressed Conciliation. In: KURCHEVSKYI, Yatsek, Oleksandra HERMAN, eds. *Antagonism and Conciliation in Multicultural Surroundings*. Translated from Polish by Vasyl SAHAN. Kyiv: Nika-Tsentr, 2017, pp. 225–244 [in Ukrainian].
8. KUSHNER, Pavel. *Ethnic Territories and Ethnic Boundaries*. Moscow, Publishers of the Academy of Sciences of the USSR, 1951, 278 pp. [in Russian].
9. MAZARATI, Svitlana, Valeriy TOMAZOV. *Greeks in Ukraine: from Antiquity to Contemporaneity*. Kyiv, 2018, 150 pp. [in Ukrainian].
10. OSCE High Commissioner on National Minorities. *Ljubljana Advices Concerning the Integration of Multiform Societies*. November, 2012. OSCE, 82 pp. [in Russian].
11. MALYNOVSKA, Olena. *Ukraine, Europe, Migration: Migrations of the Population of Ukraine in the Conditions of EU Expansion*. Kyiv: 'Blank-Pres', 2004, 171 pp. [in Ukrainian].
12. MALINOVSKAYA, Elena. *The Meskhetian Turks in Ukraine: Ethnosociological Essay*. Kiev: Geneza, 2006, 320 pp. [in Russian].
13. MITRIAYEVA, Svitlana. National Minorities and Preservation of Their Identity. In: KRYSACHENKO, Valentyn, ed. *Ukrainian Political Nation: Origin, State, Prospects*. Kyiv, NISD, 2004, pp. 269–290 [in Ukrainian].
14. NAULKO, Vsevolod. *The Development of Interethnic Relations in Ukraine*. Kiev: Naukova dumka, 1975, 276 pp. [in Russian].
15. NAULKO, Vsevolod. *Who and Since Live in Ukraine*. Kyiv, The Main Specialized Publishers of Literature in the Languages of National Minorities in Ukraine, 1998, 80 pp. [in Ukrainian].
16. PASTUSHCHYN, Vasyl. *The Village of Drochevo of Berestia District in Polissia* [Text]: A Monograph. [Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, introductory article by Valentyna BORYSENKO]; NASU, IASFE. Kyiv: M. Ryl'skyi IASFE, 2014, 126 pp.: ill. (From the Archival Materials). [in Ukrainian].
17. BIELINSKA, Feliksa, Mariya NAKONECHNA, compilers. *Poles in Nizhyn: History and Contemporaneity* [Text]: [Collected Volume] / Nizhyn Cultural-Educational Society of the Citizens of Polish Origin 'Aster'. The Centre of Polish Culture. Kamianets-Podil'skyi: Ruta, 2018, 279 pp. [in Ukrainian].
18. SERHIYCHUK, Volodymyr. *Ethnic Borderlines and the State Boundary of Ukraine*. Ternopil: Book-Journalistic Edition, 2018, 184 pp. [in Ukrainian].
19. SLIUSHCHYNS'KYI, Bohdan. *Intercultural Communication in Ukrainian Azov Sea Region*. Kyiv: Akvilon-Plius, 2008, 496 pp. [in Ukrainian].
20. CHUBINSKII, Pavel. *Proceedings of Ethnographic-Statistical Expedition to Western-Ruthenian Region, Equipped by the Imperial Russian Geographical Society: South-Western Department. Materials and Researches Collected by d.-fellow P. Chubinskii*. Saint-Petersburg, 1872, Vol. 7, 608 pp. [in Russian].
21. FUSHARA, Malhozata. Is It Conciliation without a Conflict? Indemnity for the Property behind Buh. In: KURCHEVSKYI, Yatsek, Oleksandra HERMAN, eds. *Antagonism and Conciliation in Multicultural Surroundings*. Translated from Polish by Vasyl SAHAN. Kyiv: Nika-Tsentr, 2017, pp. 368–376 [in Ukrainian].